1532

L. Annaei Senecae:

Formula honestae vitae de quatuor virtutibus cardinalibus..

Cracov. ap. M. Scharffenberg, 1532.

(latine – germanice – polonice)

LVCII ANNEI SENECAE FORMVLA

honestæ uitæ de q̃tuor uirtutibus cardinalibus, iuxta Erasmi Rotero. castigationē, emendata, scholijsq; marginalibus & glossemate, illustrata.

¶ Præter hæc accesserunt rithmi Germanica ac Polonica linguis, authoris sensa exprimentes, nunc primum in lucem editi.

Apud Regiam Cracouiam.
M.D.XXXII.

CLARISSIMO DO. SEVERI. BOner a Balicze, Capita. Bicen. Burg. ac magno procura. Crac. M. Fran. Myme. Sile. nestoream fœlicitatem, optat.

MEcœnas atauis nobilibus satus,
Es qui præsidium & dulce decus meũ,
Ignoro celebrem carmine quo canam
Famam, quę superat lucida sydera.
Tu viuis Curios, sed Trieterica
Nunquã, tu Fabios usq; modestia
Vincis, iustitia tu quoq; Manlium,
Suadela superas Antonios graues.
Drusorum comitas moribus in tuis
Lucet, sic probitas perpetuo viget,
Vt Marcos superas iuditio omnium,
Præclariq; fides sit tibi Reguli.
Infracto quoq; tu pondera pectore
Solus ferre soles Sarmatici soli,
Ob quod præcipui nobilium, tui
Cordis percupiunt nectere vincula.
Augustum superas munificentia,
Nam tu magnifice munera diuidis,
Summo, qui studio phœbiculam colunt
Cœtum, fautor & es vatibus omnibus.
Te tollunt igitur carminibus suis
Ad cœlum, id quoq; me polliceor breui
Facturum, modo si suscipias prius
Promissum hunc hilari fronte libellulum.

AD MARCVM SCHARFENberger Bibliopolam Auunculum suum bene meritum.

NOn tibi Pactoli discedẽs liquo lapillos,
Crœsi aut diuitias auriferiue Tagi.
Exiguum, parui ingenij sed, candide, partum,
Pro dono placuit linquere, Marce tibi.
Quid facias isto cum paruo munere forsan
Si quæris dicam, paucula uerba, modo.
Sumptibus hocce tuis in lucem prodeat altam
Vt fiat fructus notus ubiq; viris.
Notus vbiq; viris, qui, per conamina multa,
Culmina virtutum scandere rite, petunt.
Hij tibi cũ multo (mihi credas) fœnore grates
Reddent, pro studio, sumptibus atq; tuis,
Auricomus dõec Phœbus sua carmina dictat
Vatibus, aut donec floribus arua tument.

AD INVIDVM OSOREM.

Si dentibus tentas malignis rodere,
Meos labores, te rogo velis dare
Meliora, dictat quæ tibi ingenium sagax.
Liuore si tamen me pergis persequi,
Oro hanc cutem memento semper pungere,
Potest enim nullum cruorem emittere.

DIVI HIERONYMI DE Seneca Testimonium.

LVtius Anneus Seneca Cordubensis Fotini Stoici discipulus, patruus Lucani poetæ, cōtinentissimæ vitæ fuit. Quem non ponerem in cathalogo sanctorum, nisi me illæ epistolæ prouocarent, quæ leguntur a plurimis Pauli ad Senecam, & Senecæ ad Paulum. In quibus cum esset Neronis magister, & illius temporis potentissimus, optare se dicit eius esse loci apud suos, cuius sit Paulus apud Chrianos. Hic ante bienniū quam Petrus ac Paulus martyrio coronarētur, a Nerone interfectus est.

ADRIANVS ALBINIVS Lusatius ad Lectorem.

Quatuor vt breuiter liceat cognoscere primas
Virtutes, memori hæc mente tenenda, puto.
Nil sine iuditio faciet PRVDENTIA qdq́z,
Iure igitur primæ, præmia, laudis habet.
Tēpat arte feras admissa MODESTIA mētes,
Atq; hoīes, tenui, viuere parte docet.
IVSTICIAM poterit nulla expugnare dolosi
Spes nummi, reddat qn bene cuiq; suū.
Corporis & uires animi mentisq; labores
Quæ perfert, nr̄os nō subit ILLA modos.
Hunc lege, si melius, librum, uis scire, loquentē,
Mymero linguis auxiliante tribus.

SENECA DE QVATVOR uirtutibus Cardinalibus.

genera plurimum
Quatuor uirtutum species, multo-
diffinitionibus descripte uirtutibus
rū sapientū sententijs diffinitæ sunt, qbus
hominis ornari decorum
animus cōponi ad honestatē uitæ possit.

Cardinales ideo dicūtur, qd' tota uita hūana secūdū [illegible]talitatē, in hijs quatuor est unita.

¶ Der angel tugend viere sein
Do mit der mensch gezirt ist rein
Vnd ym damit gewindt groß lob
Das er recht lebt altzeit vor goth.

¶ Zawiosnich cnot tych ßterzy sa
Ktore tzlowieká náutzáia
Iako swoy żywot ma spráwiác
Panu bogu sie podobac.

uirtutum uirtus
Harū prima est prudētia. Secūda magna-
temperantia
nimitas. Tertia cōtinētia. Quarta iustitia.
uirtutes cum suis inferius ap-
Singulæ tibi his offitijs quæ subsunt an-
posita honestis moribus præditum
nexa sunt, ac bene moratū uirū efficiūt.

Vide Gregoriū sup Ezechielē homeli. tertia.

¶ Weyßheit/ grosmechtickeit die zwu
Maß vnd gerechtickeit dartzu
Vnd also was vnder den ist stan
Das macht gewis ein tapffern man.

¶ Madrość stoiy z wielmożnościa
Takieß mierność z prawiedliwościa
A wßytko co ktym przysłucha
Stałego tzynia tzłowieká.

homo — imitari — optat
Quisquis ergo prudentiam sequi desyde/
dictamen rationis
rat, tunc per rationem recte uiuet, & si
iudicet — in animo uoluerit
omnia prius existimet & perpenset, & di
ipsis — iuditio — ut uulgi
gnitatẽ rebus, non ex opinione multorũ,
uirtutum ratiõe ꝓpria et hæc sequẽtibus uer. expo(nit.
sed ex earum natura constituat.

¶ Ist iemands der weißheit begerth
Der leb wie yn die weißheit lerth
Vnd al ding recht vor wol bedenck
Auff das yn vnglük nit vorsenck
Stel auch dein sach altzeit wol an
Nit richt dich nach der menschen wan.

¶ Madrości iesli by żadał
Patrzay byß zawżdy rozum miał.
A wßytke rzetz rozpamietał.
Byß wnießtześciе niegdy nie wpadł
Twa rzetz sprawiay zawżdy dobrze
Nie tzyń ná domnimánie ludzki.

o homo — multa — secũdũ opinio/onem
Nam scire debes, quia sunt quæ uidean/
sed sunt mala — aliqua
tur esse bona, & non sunt, & sunt quæ
mala — bona
uideantur non bona esse & sunt.

Quod uul/gus uerita/tẽ nõ cog/noscat testa/tur Boeti/us in cõ/so. prosa. 4.

¶ Wis das auff erden sindt vil ding
Die man gut heist/ vnd doch nicht findt
Vnd widerumb geschendet auch
Vil wirt/ das man tzum besten braucht.

¶ Wiele rzetzy ná świećie sa
Co sie dobrymi vkazuia
Boć teß tzesto gania dobre
Co ná tym świećie nie iest złe.

omnia quæ — caducis — habes
Quæcũqꝫ ex trãsitorijs possides, nõ mire/
ea — quiddam esse — putes — momentaneum — ea
ris, nec magni existies, qđ caducũ ẽ. Nec
possides
apđ te quæ habes, tanq̃ aliena seruabis,
in tuam utilitatem — depromes
sed pro te tanq̃ tuam dispenses & uteris.

Hora. li. 2 saty. 3. qui nũmos au/rũqꝫ recõ/dit nesciens uti cõposi/tis, metuẽsqꝫ uelut cõtingere sacrum.

¶ Was du besitzt yn zeitlichem gut
Das saltu nymmer han vor gut
Vnd brauchs altzeit wie das dein
Laß dir, den geitz nit meister sein.

¶ Temu sie niedziwuy co maß
Alie to sobie lieko zwaß
Jako zudzego nie chowaj
Jec/piey/ßafuy y pożyway.

diligis semper unius
Si prudentiam amplecteris, ubiq; idem
anni sicut commo
eris. Et prout rerum ac temporum uarie
ditas postulat attemperabis re
tas exigit, ea accōmodes ipsi, nec te in ali
bus com: aptum facias
quibus mutes, sed potius aptes, sicut ma
di
nus quæ eadem est, cum in palmam ex
latatur contrahitur
tenditur, & cum in pugnum astringitur.

Est oīno prudēnssimi se omni tpe oīm hoīm moribus attēpare, lege Erasm. in adagio polypus, & in adagio oīm horarum homo.

¶ Wen du begreifest die warheit
So bist eins gemüts zů aller zeit
Vnd wie die zeit gelegen ist
Richt dich darnach zů aller frist
Vnbestendig biß yn keiner sach
In grossen vnd klein dich recht mach.
Czugleicher weis als ist die handt
Ein ding/so das hast ausgespandt
Vnd so du sie zeust wider ein
So ist gleichwol die hand doch dein.

¶ Jesli wstrzymaß ty madrosć tę
Jednego bedzieß vmysłu
Według zasow przemiennosci
Pámietay sie zgádzáć zawżdy
Nie badz nie staly wżadniey rzeczy
Spráwiay sie w máley y wielkiey
Jako iedne rzecz ty byc znaß
Reka twoia/gdy ia otworzyß
A zá sie gdy ia zawieraß
Ták maß miec rozum teß ná zas.

ad prudentem pertinet expendere
Prudētis propriū est examiare cōsilia, &
leui mendacia cadere
non cito facili credulitate ad falsa prolabi

Ouidius' sed nos id uitiū credula turba sumus.

¶ Dem weisen gehört wol zuerkennen
Was recht vnd billich ist zů nemen
Auff das er nicht durch leichten glauben
Der warheit sich den las berauben.

¶ Madri człowiek ma rozbaczyć
Rady wßytkich y roz sadzić
Zdanemu nie rychło wierzyć
Spráwey drogi nie dać sie wieść

Cicero in pado. Nihil ē tā incredibile, q̄ nō dicē do fiat pbabile. Nihil tā horridū, tam incultū, q̄ nō splēdescat orōe.

rebus *profer ſententiā* *in aliud tempus*
De dubijs non diffinias, ſed ſuſpenſam
prorogando *incognitum* *probes*
tene ſententiam. Nihil inexpertum affir/
q̄ uidetur eſſe uerū
mes, quia non omne uerisimile ſtatim ue
contingit *primo intuitu*
rū eſt, ſicut & ſæpius, quod primū incre/
ab hominibus *mendacium*
dibile uidetur, non continuo falſum eſt.

¶ Vngewiſſe ding biß nicht bereidt
Czuſagen vor eine warheit
Nicht als was enlich der warheit iſt
Warheit das iſt zů aller friſt
Als auch zum erſt vnglaublich ding
Nicht bald erlogen iſt vnd ſtinckt.

¶ Patrzay byß nigdy nie powiedał
Nie pewney rzeczy zá prawdę miał.
Bo czeſto co ſie prawda zda
Nieprawdę w ſobie drugdy ma
Ták czemu wnet niechca wierzyc
Nátychmiaſt może łgarſtwo byc.

Probat exemplo ſuperiora dicta.

ſæpe *aſpectum*
Crebro ſiquidem faciē mendatij ueritas
habet *intuitu*
retinet. Crebro mendatium ſpetie uerita/
occultatur *ſe-*
tis obcluditur. Nam ſicut aliquando tri/
ueram *benignā quilibet deceptor*
ſtem frontē amicus, & blandā adulator
uariatur
oſtendit, ſic uerisimilitudine coloratur ue
decipiat *nobis auferat quidpiam*
ritas, & ut fallat uel ſurripiat coloratur.

Pli. li. 11. Frons hominu tātū triſtitiæ, hilaritatis clemētiæ, ſeueritatis eſt index.

¶ Dan warheit offt ſcheint lůgen ſein
Vnd lůgen offt die warheit ſein
Czugleicher weis als ein freund thut
So er vns weiſt ein ernſten mut
Vnd der ſchmeichler ein leichten ſin
Do iſt auch die warheit gewandt do hin.

¶ Prawdę ſie czeſto leß widzi
Leß czeſto prawdę potwierdzi
Przyiaciol iáko czyni tobie
Srogiem ſie gdy vkazuie
A weſely ſie pochlieбca
Tak prawda ieſt warbowana.

optas *tempora* *reſpectum*
Si prudens eſſe cupis in futura proſpe/
habeas *euenire*
ctum intende, & quæ poſſunt continge/
in *uolue* *repente*
re, animo tuo propone. Nihil tibi ſubitū

Cic. li. 1. offi. Magni ingenij ē cogitatione præcōſtituere, &c.

bono consilio et non temere

ordinare, sit, sed totū ante conspitics. Nam qui pru
quæ euenire *homo*
possūt. dens est non dicit, non putaui quidem

sic contingere *in animo* *futura*

hoc fieri, quia non dubitat sed spectat,

opinatur *sibi*

nec suspicatur, sed cauet.

¶ Wiltu aber sein ein klůger man
Besich wol was dir begegnen kan
Vnd so den vnglůck auff dich felt
Nit sprich es kumpt auff mich zů schnel
Ich hett das nymmer mer gemaindt
Das kummen soldt zum sölchem endt

¶ Jesli metrcem ty być żądasz
Przyszłe rzeczy dobrze rozważ
Kiedy cie nieszczeście potka
Niemow rychło na mię pada
Nigdy bych ia był powiedał
Bych ktakiemu koncu przyjdz miał.

cuiuslibet *originem* *per:* *rea*

Maro. 2. Cuiuscunq; facti causam require, cum ini

Geo. fœlix *rum* *finem*
qui potuit tia inueneris, exitus cogitabis. Scito te in

rerū cogno *rebus* *permanere* *et agere*
scere cau
sas. quibusdam debere perseuerare, quia ce

res *debes*

pisti, quædam uero nec incipere, in qui

perisistere *damnosum*

bus perseuerare sit noxium.

¶ Eins ieden dings erforsch begendt
Die vrsach/vnd schaw zů dem endt
Vnd hastu was gefangen an
Bestendig saltn bleiben stan
Kein ding saltu auch nicht heben an
Dar aus dir schaden kummen kan.

¶ Spráwnie káżdey rzeczy pátrzay
Przyczyny/y konca siegay
A yesli by co poczynał
Do koncá patrzay byś potrwał.
Podiać sie maß żadney rzeczy
Z ktorey tobie śkodá przychodzi.

homo *decipere* *ab alio*

Prudens fallere nō uult, falli non potest,

officium *cum moritur*

boni est uiri, etiam in morte non fallere.

¶ Der weis niemands betrigen wil
Vnd yn betrigen ist kein zyl
Eim gutten man auch das zů steet
Das er ym todt niemands betreugt.

¶ Mądry człowiek nikim máta,
Żadny go też nie oßuka

Przyſłucha to ná mądrego
By y w ſmierci zdradził żadnego.

ſint tam certe eo quod es prudens ut eſſe uideantur
Opiniones tuæ iuditia ſint. Cogitationes
ſuriles ſicut æquales
uagas & uelut ſomno ſimiles, nó recipi/
cogitatio uoluptatem aperit
es quibus ſi animus tuus delectauerit, cũ
ad melius duxius
omnia diſpoſueris triſtis remanebis, ſed
in mente forma aliquid cogi
cogitatio tua ſtabilis & certa ſit, ſiue deli
tet inueſtigabit animo uoluet
beret, ſiue quæret, contempletius, non
decedat ueritate
recedat a uero.

¶ Deine wan ſchaw das gerichte ſindt
Vnnutz gedancken ſchlag in windt
Vnd ſo du dich mit diſen ergetzt
So wirſtu doch betrübt geſchetzt
Habt aber ſtetz ein ſtarcken ſyn
Wo du den biſt gedencken hin
Vnd von der warheit nymmer weich
So wirſtu ſein ein ritter gleich.

¶ Twoye mnimanie niech bedzie ſąd
S prożnych vmyſł wyrzucam ſtąd
Ieſliſ roſkoſzyl duſze twą
Snymi tedyć ſmętek rzynia.
W rzeczy każdey bedzieſz ſtały
Z ktorey ty maſz wielkie myſli
Od prawdy też ſtępuy niegdy
Rycerz bedzieſz ták wielmożny.

uanus aut lenis
Sermo quoq; tuus nó ſit ianis, ſed aut ſit
dubitanti male facientẽ triſtem qd in uita faciendũ
adeat, aut moeat, aut cõſolet, aut pcipiat

¶ Auff das dein rede nit vnnutz ſey
Radt/hilff/vorman/troſt vnd auch ſchrey

¶ Byſz prożnie nic mowyl nauczay
Poradz/pomoſz/vpominay.

omnia modeſte modeſtius
Lauda parce, uitupera parcius. Nam ſi/
datur uitio
militer reprehenſibilis eſt nimia lauda/
quemadmodum eſt culpabilis laudatio
tio, ut immoderata uitupatio. Illa ſiqdẽ
adulatio ad malũ trahitur aim
adulatiõe, iſta malignitate, ſuſpecta eſt.

Hora. li. I epla. 19. Qualem cõmendes etiam atq; etiã aſpice ne mox incutiãt aliena tibi pctã pudorem.

¶ Lob vnd ſchend ein ding meſſiglich
Dan alle beidt ſindt leſterlich
Aus groſſem loben heuchley kümpt
Aus groſſem ſchenden neidt entſpringt.

¶ Chwal y gan zawße miernie
Boć mierzionie iest oboye
Pochlebstwo iest w zbytney chwalie
Zazdrość poznaß w hanbie wielkiey.

propter amicitiã faciês

Testimonium ueritati, non amiciciæ red/

bene prius cogitando homini amico plus

des. Cum consideratione promittas, ple/

quod dabis

nius quã promiseris præsta.

¶ Bis gut getzeugnis der warheit
Aus freundtschafft thus zů keiner zeit
Schaw all ding vorheist messiglich
Was du gelobst halt vleissiglich.

¶ Day świadectwo sprawiedliwości
Nie tzyn tego dla przyiazni
Rzetz kázda miernie obiecuy
Obietnice spilnościa day.

trium tem

Si prudens est animus tuus, tribus tem/

porum semper sit memor dispone

poribus dispensetur, præsentia ordina, fu

in tuam & aliorũ utilitatẽ ut sis cautior

tura prouide, preterita recordare.

¶ Du sal alweg ym gemüte sein
Drey zeiten yn dem synnen sein
Was kegenwertick ist das merck
Auff zukünfftig zeit dich wol sterck
Merck die drey zeit alweg gar eben
Vnd also richt darnach dein leben.

¶ Jesliß ty tzłowiek iest mądry
Trzy tzasy przed otzyma miey
Ninieyßy tzas dobrze rośważ
Przyßłego się opátrzać maß
Pamiętay tzasu przeßłego
Według tych rzadz żywotá twego.

homo tempore suam

Nam qui nihil de præterito cogitat, per/

tempore animo uoluit

det uitam, qui nil de futuro premedita/

pericula improuidus uenit

tur, in omnia incautus incidit.

¶ Wer nit vorgangen zeit betracht
Der selb gering sein leben acht
Der auch nit acht zukünfftig ding
Der ist warlich ein narr geschwindt
Vnd felt yn vnfal billiglich
Das er lebt so vnuorsichtiglich

¶ Przeßłego tzasu kto nie obatzy
Swoy żywot ten lieko waży
Będącego kto nie batzy
Zaprawdę iest błazen wielki
A słußnie wnießtzeście wpada.

Iż táki pusty rozum ma.

animo pspiäas ... uenturä ... infortunia
Propóas in anio tuo futura mala & bóa
mala pati ... bona tēpare ne sis īflatus
ut illa sustiere possis, & ista moderari.

Preuisa eī iacula ut dixit ille sp minus feriunt.

¶ Darumb bós vnd guts vorbetracht
Vnd halt sie beide yn rechter acht
Auff das/das bós dir mag entgeen
Das gute in rechter massen steen.

¶ Rosmysl pirwey złe y dobre
W waßnosci miey to oboye
A bys spokora złe cirpiał
Dobre ßczescie wmiernosci miał.

labore ... nonnunquam
Non semper in actu sis, sed interdum ani
tributo ... co
mo tuo requiem dato, & requies ipsa ple
piosa ... contemplationibus
na sit sapientiæ, studijs, & cogitatióibus
honestis ... homo ... nihil agendo tor
bonis. Nam prudens nunquā otio mar/
pet ... a curis liberum
cet habet autē aliquando remissum ani/
ad omnia malefitia inclinatum.
mum, nunquam solutum.

Cato inter pone tuis interdum gaudia cu-ris. Hora. in od. Neq; semper arcum tē-dit Apol-lo.

¶ Bis nicht in arbeyt ymmerzu

Sunder nym dir ein kleine rue.
Vnd yn der rue bis vol weyßheit
Von ir nit weich eins nagels breith
Kein weisman hat nit müssickeit
Welch ym nachlessickeit bereidt.
Arbeit er wol nachlassen kan
Czü keiner zeit doch nicht abelan.

¶ Zawżdy wrobocie nie byway
Sobie trochę odpoczyway.
Gdy odpoczuieß dobre mysli
Niech wtobie bedą/y cnoty
Mądry nie proznuye
Ani lenistwo miłuye
Ná czas roboty odłoży
A wżdy roboty nieopußczy.

sapiens ... quæ erant ... dubia ... ad finem ducit
Accelerat tarda, perplexa expedit, dura
facit mollia ... planat ... difficilia
mollit, exæquat ardua.

¶ Vorseumptes bald er widereinbringt
Vorworne sachen er bald vornimpt
Hertickeit er wol erweichen kan
Gros ding zwingt er in eben plan.

¶ Co zmießkał to záſie spełny
Trudne rzeczy chnet rozumy
Dobrze rozmiekczy rzecz twardą
Zrownać też vmiey nieprostą.

prudens modo tentare
Scit enim quid qua uia aggredi debeat,
omnia differenter cognoscat
& cito singula & distincte cuncta uider.
considerans expertorum cognitis
Consilium peritorum ex apertis ob...
iudicat minimis rebu...
extimat, ex paruulis magna, ex proximis
distantia iam diuisis
remota, ex partibus tota.

¶ Er weis vnd auch behend wol kan
Ein ding rechtfertig greiffen an
Vnd sicht all ding an alle scham
Erfarner radt er kennen kan
Aus ofnen dingen kan ehr kennen
Was vnfal sal dar aus kummen
Die gros/die klein/die breite/dy weit
Jst ym bekandt zů aller tzeit

¶ Dobrze wiey/ießtze liepiey zna
Jako rzecz kazda rzedzic ma
Roslitznie teß wßytko widzy
Doswiatzonych rade batzy
Wiáwnych rzetzach on chnetki zna
Jesli nießtzescie stego ma
Wielkie pozna zmaley rzetzy
Bliſkosc/ ßyrokosc/ y tzastky.

com: erudientis dignitas an
Non te moueat dicentis authoritas, nec
stultus ad quam utilitatam expendito ualde
quis, sed quid dicat intendito. Nec q̃ mul
ut bonis tantum
tis, sed quibuslibet placeas cogitato.

Sæpe etiã est holitor ualde oportune loquu tus. Eras. chil. I. cẽ. 6. pro. I.

¶ Nicht saltu dich bewegen lan
Ab dich was lernt ein swlechter man
Gedenck das du nicht viln gefelst
Den frumen dich allein vorhelst

¶ Pátrzay bys oto nic miedbal
Jesli by prostak co nautzal
Pámietay bys nie byl wßytkim
Kwoli/álie iedno dobrym

tenta deducere iue
Id qre qđ iuenire possis, id disce qđ po/
stigare tibi fieri in præsentia
tes scire, id opta, qđ optari corã bõis põt.

Catho. q; potes id tẽta opis ne pondere pressus. Succũbat q; labor frustra tẽtata relinquas.

¶ Such dz/welchs du magst wol findẽ
Lern das/das du magst durch grůnden
Beger dir das zů aller frist
Was vor frumen zů wunschen ist.

¶ Szukay to co możeß nalesc
Vtz sie to co możeß dowiesc
Żaday tego ná tzas kázdy
Co żadac maß przed dobrymi.

negotio ingeras cum sentis te non
Nec altiori rei te imponas, in q̃ tibi stan
esse dignum cacus infortunium
ti tremendum, ascendenti sit cauendum.

¶ In hochen standt gib du dich nicht
In welchem du bist fürchten dich
Ja tzittern vnd auch sorgen vil
Das du nit velst hrab yns gespül.

¶ Nie day sie ná stań wysoki
W ktorym musić mieć boiazni
Bys stoiac ná zadnia noge
Nie padł wbłoto ydac wzgore.

Vt habes exēplū in arbore, quæ ramus se mlt̃is extēdit & ꝑ cõtra ꝑ ramorū copiam à uētis radicitus eruitur.

sapientum sana implora blan
Cõsilia tibi salutifera aduoca. Cũ tibi al/
ditur quæ est mutabilis in rebus fortunatis
ludit uitæ ꝓsperitas, tũc te uelut in lubri
tenebis stabis animi tui affe
co retinebis ac sistes, nec tibi dabis im/
ctus esse caute uidebis quõ ducas ui
petus liberos, sed circumspitias, quo eun
tam in huiusmodi rebus caducis.
dum sit, uel quousq;.

¶ Du salt nützlichen radt pflegen
Die weil dir got gant das leben
So du gut glück ym leben hast
So halt dich fest/das du dich nit stost

Lubricus locus dicitur quo facile aliqs põt cadere teu. schlipricht. Poloni. sliski.

Vngestümickeit des Hertzen dein
Schaw las dir nicht tzů meister sein.
Merck aber wo hin vnd wie weidt
Der rechte weg dir sey bereidt.

¶ Vżyteczne rády sobie
Szukay/pokis ná tym świećie
Gdy scześćie dobre bedzieß miał
Dzier sie iako by ná liedzie stał
Sercá twego náwalnośći
Patrzay być nie pánowali
Ale obacz gdzie co ma przydź
Ku ktorey sie drodze wroćić.

DE MAGNANIMITATE.

hæc uirtus alio nomine
MAgnanimitas uero quæ & fortitu/
nuncupatur habitat in tuis negotijs
do dicitur, si insit anĩo tuo, cum magna
in hoc mundo nihil timens lætus.
fidutia uiues liber, intrepidus, alacer.

Magnanimitas ideo dicitur, ꝗ preditus ea uirtute ardua q̃ꝗ terribilia q̃ꝗ aggrediatur.

¶ Wirstu haben grosinütickeit
So wirstu leben yn freyheit
Vnd auch dartzu gantz sicherlich
Vnerschrocken/vnd gantz frölich

¶ Bedzießli miał wielmożnośći
Żywot miey twoy wdobrowolnośći

Bárzo przespiecznie bedzieß żyć
Y wesołego serca być.

pertinet ad magnanimium

Magni animi hominis bonum est non

dubitare esse cōstantem suæ læ

uacillare, constare sibi, & finem uitæ in-

tus

trepidus expectare.

¶ So menschlich hertz hat starcken müt
Und nicht wanckelt/ das ist sehr gut
Darumb saltu bestendig sein
Bis frölich bis zum ende dein.

¶ Wielmożny nigdy nie watpy
Zawżdy sie stalie postawy
Smielye żywota tez swego
Konca/ czekay wżdam dobrego.

est in hominū rebus

Nil aliud magnum in rebus humanis,

optimus contemnens

nisi animus magna despitiens.

Oui. 3. trist. uiue tibi et lōge nomīa magna fuge, et quæ ibi sequuntur.

¶ In menschen bessers aufferdt nit ist
Dan gros ding meiden zů aller frist

¶ Wczlowieku rzecz nie iest wietßa
Iż o wielkie rzeczy niedba.

Cōtumelia seu. schma

magni animi ullo tempore

Si magnanimus fueris, nunquā iudica-

ignominiam tuo

bis tibi cōtumeliā fieri. De inimico dices

damnū fecit uoluntatem

nō nocuit mihi, sed animū nocēdi habuit

chelt, Poloniæ potwarz.

¶ So du hast die starckmütickeit
So leidstu warlich kein schmacheit
Und redt also von deinem findt
Kein schaden ich von ym entpfindt
Und ob ers wol ym willen hatt
Vorbrocht ers doch nit mit der tadt.

¶ Ieslis człowiek iest wielmożny
Żadney potwarzy cirpieß nigdy
Bedzieß záprawdę to mowił
Nieprzyiaciel mnie nic nie skodził
Acżkolwiek te był wolą miał
Wßakoß tey rzeczy niedokonał.

aduersarium esse

Cum inimicum in potestate tua uideris,

te accepisse te q̄ potuisses

uindictam putabis uindicare potuisse.

decorum ultio-

Scito.n.honestum & magnū genus uin-

nis ueniam dare.

dictæ esse ignoscere.

Hæc ma nanimita appuit i porsenn hetrusc rū reg, et Aug. cæsare d e qbus copio se oi ēs histor iogra ph i.

¶ Hastu dein feindt yn deiner handt
Schaw das du yn nit machst zů schandt

Dan ein gros lob auff erden iſt
Vberſehen rochnung zů aller friſt

¶ Nieprzyiaciel gdy ieſt wtwoiey mocy
Nigdy nie pomśći ſie ßkody
Bo ieſt rzecz wielka ná świećie
Wynemu odpuśćić wyne.

ſubmiſſo murmure, lædas
Neminem ſuſurro appetas, neminē odi/
manifeſte inimicum facies bellum
as, palam aggredere. Non geres confli/
prius inimico
ctum niſi indixeris, nā fraudes & dolos
fragilem conuenit
imbecillem decet habere.

Hoc declarat Scarabei et aquilæ exēpiū ut Eraſm. chil. 3. cen. 7. pro. 1.

¶ Niemand heimlich nachred/nach has
Greiff den feindt an auff freyer ſtras
Kein krieg ſaltu nit fahen an
Du ſolts dem feindt vor ſagen an
Der ſchwach wol vorteil brauchen mag
Vnd dartzu all liſt frue vnd ſpat.

¶ Nienawidzi áni potwarzay
Nieprziyaćiela iáwnie zbiyay
Z żadnym porafki nie poczznieß
Pirwey ia aß ſam odpowieß
Vżywać może niemocny
Zdrady/vorteila ná czas każdy.

eo modo non quæ
Eris magnanimus, ſi pericula nec appe/
ras proteruus pericula ſicut
tas ut temerarius, nec formides ut timi/
homi us
dus. Nam nil timidum facit animum, ni/
culpabilis
ſi reprehenſibilis uitæ conſcientia. Men/
medium huius uirtutis ani
ſura ergo magnanimitatis eſt, nec timi/
mi timidi nimium
dum eſſe hominem, nec audacem.

Hora. Eſt modus in rebus ſunt certi deniq; fines. Quod ultra citraq; nequit consiſtere uerum. Oui. li. 2. meta. Medio tutiſsimus ibis.

¶ Groſmůtickeit wirt bey dir ſtan
So du freflich nit wirſt lieb han
Die ferlickeit/vor der auch nicht
Als ein forchtſamer forchten dich
Dan forchtſam iſt kein menſlich hertz
Nur das hat ein gewiſſen ſchmertzen
Darumb die mas diſer tugend iſt
Das du nit forchtſam vnd thúrſtig biſt.

¶ Wielmożne ymie bedzieß miał
Ieśli niebedzieß miłował
Nieprzeſpiecznośći/iako hardy
Ani ſie ſtrzec iák boyázny
Bo ten ieſt ſercá boiaznego
Kto ieſt ſamnienia złeßkiego

Przetó nálepßa cnotá ieſt
Kto boyaſni teß ſmiały nie ieſt.

DE CONTINENTIA.

ſi ̄mam affectuū dominatiōem … amputa
Continentiam uero ſi diligis, circūci
uoluptatum … quæ optas … are
de ſupflua, & in animū deſideria tua cō/
æ … aduerte … naturæ ſuffiat
ſtringas. Cōſidera quātū natura poſcat,
auaritia requirat
& non quantum cupiditas expetat.

¶ So du lieb haſt die meſſikeit
So meid altzeit die vbrikeit
Las nit deinem begirn den wiln
Sunder die yn deim hertzen ſtil
Merck wie vil die natur wil han
Nicht wie vil wil der geitz beſtan.

¶ Jeſli miłuieß miernoſcy
Oderzni teß wßelkie zbytki
Niedáy wolia twoiey chciwoſcy
Sercem mocnym ia odeprzy
Pátrzay co natura żąda
A nie co ſie łakomſtwu zda.

temperatus … illuc
Catho. Cōmoda — Si continens fueris, couſq; perueneris, ut

illis quæ habes … homo
teipſo contentus ſis. Nam * qui ſibiipſi
contentus … opibus in mundum
ſatis eſt, cum diuitijs natus eſt.

¶ Bis meſſig ſo kumpſtu dohin
Das du dir leſt genügen ym ſyn
Vnd weer den alſo leben iſt
Dem ſelben reichtumb nit gebriſt.

¶ Mierny badz tedy przydzieß ktym
Jz doſić bedzieß miał ná twym
A ieſli kto ták bedzie żył
Ten ſie zbogactwem národził.

affectibus illicitis retinaculum
Impone tuæ cōcupiſcentiæ frenū & mo/
ſecreta … dele
dum, quæ occulta uoluptate animū tra/
ctant amoue ut non ſis repletus
hunt, reijce. Ede citra credulitatem, bibe
ut non ſis ebrius
citra ebrietatem.

¶ Mit hochē vleis hab acht auff das
Das du dein begir tzemeſt bas
Vnd das vorachſt zu aller tzeit
Welchs deinem hertzen wolluſt geit
Js das du magſt vordawen wol
Vnd trinck das du nit werdeſt vol.

naturæ ſibi nullo tēpore deſunt. Si fueris contentus eo q̄ tempora præbent.
** Id ē, ille pfecto diues ē q cōtētatur in his quæ poßidet. Hoc declarat Prothei fabula, q in uaria mutabatur phātaſmata ut eſt apud uirg. li. 4. Geor.*

¶ Pátrzay pilnie byś chćiwośćię
Vzdę wkożył barzo mocną.
To zgardz zawżdy wszelki czas
Co wsercu twym daye roskosz
Ziec to co żoładek strawy
Byś nie szalał nigdy nie piy.

aut simposio quacunq; alia
Obserua ne in cõuiuio, aut in qlibet uitæ
societate in moribus et uita imitari
cõmunitate, quos nõ imitaberis, dãnare
etiam uoluptatibus addictus
uidearis, nec præsentibus delitijs inhære/
eris magno affectu delectationes
bis, nec desiderabis absentes.

Cato. Iuditiũ populi nunquam cõtempseris unus. Ne nulli placeas dũ uis contẽnere multos.

¶ Auff das wirstu gar eben mercken
Kein menschen in wirtschafften schenden
Vnd auch dartzu nit in der gemein
So du nit lebst nach irem schein
Kegewertige lust wirstu vermeiden
Die da nit ist/weit von dir treiben.

¶ Strzesię siedząc gdzie na piwie
Albo bywáiąc w postpolstwie
Byś nie zlowieká żadnego
Ganił/iż nieiest żywota twego
Niniéyszą chćiwość nigdy nie masz
Chwalić/przeszłą też iako zniasz

nutrimentum parabili delitias
Victus tibi ex re facili sit, nec ad uolup/
ut uiuas uade quo sapis
tatem sed ad cibum accede. Palatum tu/
ipsa ad comedendum induat
um fames excitet, non sapores.

¶ Du salt nit essen kostbarlich
Mit geringer speysen neren dich
Vnd is auch nicht nach der wollust
Sunder das du das leben hast
Der hunger der sal den gumen dein
Raytzen/vnd nicht wolbreitickeit.

¶ Roskosznie nie masz vżywać
Alie się prostym wychować
Tak iec byś roskoszy niemiał
Ale byś żywot otrzymał
Glod ma podniebienie zbudzić
A żadney smaczność wtym mieć.

ut natura satis habeat sed semper diues
Si ad naturã uiuas, nunquã eris pauper.
quæ possidet copiosissima
Si alicui sua nõ uidẽtur amplissima, & si
orbis possessor hoc modo
totius mũdi sit dñs, miser est. Qui cũ pau
concordat censetur
pertate bene conuenit, deus iudicatur.

Hæc emissa sunt apud Erasmũ in ipsius emendatione.

¶ Wirſtu leben nach der natur
Armut dich nymmer mher berürt
Auch der ym nit genügen ladt
An dem das er erworben hat
Der iſt warlich ein armer man
Wen er die gantze welt het ſchon
Wer ſich mit armut vortragen kan
Der iſt widerumb ein reicher man.

¶ Bedzieſʒli wedlug natury
Zyć/nigdy nie bedzieſʒ vbogy
Ktory na nym nie doſić ma
Co mu bog wſʒechmogacy da
Ten zaprawdę ieſt vbogi
Szwiata by miał miaſta wſʒyſtkie
Kto ſie z oboſtwem zgodzitz vmiey
Ten ieſt zaprawdę bogaty.

uoluptates *ære* *solue*
Deſideria tua paruo redime: quia hoc tā/
modo *desideria æssent*
tū curare debes ut deſinant, atq; quaſi ad
imitatiõem *constitutus* *rebus terrestribus*
exēplar cōpoſitus diuinū, a corpe ad ſpi/
ad spūales *properes* *parare*
ritum, quantū potes te feſtina reducere.

¶ Frey dein begirdt mit kleinem geldt
Vnd dein leben alſo anſtel
Das du die lüſten gar voriagſt
Vnd dich meſlich/vnd geiſtlich halſt

¶ Chziwoſć twa troche pieniadzmi
Odkup/a żywot miey taki
Roſkoſʒy biſ od ſiebie wygnał
Duchownie/miernie żywot miał.

das operam *in pulcra domo*
Si continentiæ ſtudes habita nō amœne,
in sana *te possessorem* *cele-*
ſed ſalubriter, nec dominum eſſe uelis no
brem *tua pulchra* *uelis* *esse notam*
tum a domo, ſed domum a domino.

Tul. li. 2. offitio: ornanda uti q; domus est, ut ipsa dignitas non a domo, sed a domino habeatur.

¶ Vorachten lernt die meſſickeit
Schön hauſer vnd wolluſtickeit
Nicht beger von deinem haus genant
Dein haus ſal ſein von dir bekant

¶ Miernoſtz nauza zgardzić roſkoſʒne
Domy/każe budowatz zdrowe
Niechtziey ty ſławy zdomu mietz
Patrzay by dom miał od tziebie tzeſtz.

te iactes *quæ* *fueris*
Non tibi aſcribas quod nō eris, nec quod
in maiori dignitate *constitutus*
es, nec maius quā es, uideri uelis.

Mar. Quid sis esse uelis, nihil q; malis, uanā gloriam & Mar. & Seneca hoc loco fugere docet.

¶ Nicht ſchreib dir zů waſtu nit biſt
Das radt ich dir tzů aller friſt
Von dir wirſtu nit halten mher

E

Dan als man dir ertzeiget ehr.

¶ Nie przipisuy sobie coß nieiest
Ná wßelki tzas ani bedzieß
Wietzym sie teß ty niewyday
A rady moiey wysluchay.

attende ipsa odio-
Hoc magis obserua, ne paupertas tibi im
sa abstinentia fetida
mūda sit, nec A parsimonia sordida, nec
humilitas animi mobilitas m-
B simplicitas neglecta nec C leuitas lang
firma diuitiae modicae deo
uida. Et si tibi res exiguae sunt, D non ta-
bes propterea contristari.
men sint angustae.

A lege erā s. in adag. Sera in fū do parsi-mōnia. B. Et hoc fit quādo ipsa nō faciat bōa op. et quando qs aliter fa at, q̄ q. de illo senāūt Et sic deū pit alios, exēplū habes ī rubi cūdo po-mo, q ītus est putri-dus, et fo-ris pulcer apparet. C. et hoc fit quando [illegible] ho mis plus

¶ Mit guttem vleis merck mich gar eben
Das du also anstelst dein leben
Das armut nit hab vnfletickeit
Vnd kein vnlust die messickeit
Nicht werd voracht die schlechtickeit
Nicht werdt gemert leichtferticxeit.
Hastu klein gut yn hause dein
So las dir darbey nit bange sein.

¶ Napizod to pilnie maß batzyß
Tak zywota swego dowießtz
Bytz sie vbostwo podobalo

Miernosć nie miala plugawego
Niegdy teß nie zgardzi prostosci
Bys nie wpadl wiakie liekosci
Dochodu iesli malo maß
W twym domu/to sobie lieko waß.

bona amißa bona
Nec tua defleas, nec aliena mireris

¶ Dein vnglück saltu beweinen nicht
Fremddes wolgeen nit wundern dich

¶ Swoie niedze nigdy zaluy
Czudzey fortunie sie niedziwuy.

amas queqs uitato
Si continētiam diligis, turpia fugito an-
eueniant corripi-
tequā accidant, nec quenq̄ alium uerebe-
es ipsum uita in moribus humanis
ris, plus q̄ te. Omnia tollerabilia praeter
animi sui in se esse
turpitudinem crede.

¶ So du lieb hast die messickeit
So meyd vntzucht zū aller tzeit
Vn̄ schaw das du dich niemands schemst
Allein vor dir am aller meist.

¶ Jeslis ty tzlowiek iest mierny
Warny sie plugawych rzetzy
Przed zadnym sie niemaß wiecey
Sromáć/iedno przed ty sama sobie.

mouetur ut ad opa tionē rerū tp̄alium, q̄ adeo q̄ sur sū sū. D. Cat. Infan tē nudum cū te natu ra creauit Paupertatis onus patiē ter ferre memento.

Qui fertilior seges est aliena sp ī agro. Vicinumq; pecus grā dius uber habet.

Paulus ad ephes. 4. omnis sermo malus ab ore uestro nō procedat. et. 1 chor. 15. Corrumpunt bonos mores colloquia praua.

impudicis coercito
A uerbis quoq; turpibus abstineto, quia
admissio fouet
eorum licentia impudentiam nutrit.
¶ Enthalt dich auch von schnöden wortē
Daryn vil sind der lamen zoten.
¶ Od słow nieczystych sie wstrzymay
Głuposci twe snimi niewyiawiay.
commodū afferētes iocosos delectabi-
Sermóes utiles magis q̄ facetos ac ama/
les simplices q faciāt obedientes,
biles ama, rectos potius q̄ obsecūdantes.
¶ Hab lieb die wort die nutze sein
Vorlach die schimflich wörtelein
Vnd lieb die schlechten wort am meist
Voracht die seind geschmirt/vnd feist.

* eo q. tantum facundiatem audieris.

¶ Miłuy słowa pożyteczne
Wiecey niż miłe y smieszne
Jeszcze wiecey miłuy prostych
Bo wszytko dobre chodzi stych.
aliquoties rebus res iocosas moderatos
Miscebis interdū serijs iocos, sed tēpatos,
damno authoritatis tuæ uel absentias
& sine detrimēto dignitatis ac uerecūdiæ
¶ Vormischen wirstu ernstem ding
Czu zeiten ein lustigen schimpff

Jdoch mit mas saltu das thuen
Das niemands schaden hab daruon.
¶ Sroga rzecz pamietay zmieszać
Z smieszynymi słowy/y okraszać
Niekomu wtym nie zaszkodzić
Bo to masz zmiernoscia czynić.

Risus quādo non est tollerabilis.

uituperabilis intemperatus
Nā reprehēsibilis est risus si immodicus,
commissus sine morū grauitate
si pueriliter effusus, si muliebriter factus.
¶ Vberig lachen auch ist strefflich
Weibisch dartzu/vil mher kintlich
¶ Smiech zbytni też iest haniebny
Niewiesci y też dziecinny.
molestum et hoc quādo fit aliud
Odibilē quoq; hoīem facit risus, aut sup/
subsannans manifestus malus clande
bus, aut clarus, aut malignus, aut furti/
stinus ex infortunijs pro:
uus, aut alienis malis euocatus.
¶ Lachen den menschen gehessig macht
Als offt er hat heimlich gelacht
Aus boßheit ader aus vbermut
Ader aus schaden des andern gut.
¶ Mierzionego człowieka czyni
Szmich/iawny/tayemny/y pyszny
Ktory też drugdy pochodzi

E ist

Z bliznięgo twoiego ßkody.

postulas

Si ergo ipsos iocos exigis, hoc quoq; cum

authoritate fac homines

dignitate sapientiæ gere, ut te nec grauẽt

acerbum spernant leuem

tanquã asperũ, nec cõtemnant tanq̃ uilẽ.

¶ So die zeit ist begeren schimpff
So hab an deiner ehren glympff
Auff das man dich nit grausam scheldt
Vnd dich vor ein fantasten heldt.

¶ Jesli by skim co chciać smießyć
Z madroscia to mą vczynić
Iż by cie srogym nie názywali
Liekiego teß nie wazyli.

adulatio uictus grata morũ honestas

Nõ erit tibi scurrilitas, sed grata urbãitas.

¶ Nicht hab lieb die leichtfertickait
Neig dich aber zur höflickait.

¶ Nigdy nie miłuy liekosci
Wiecey sie dzierz rostropnosci.

ioa tui mordacitate ne aliquẽ uidearis spnere

Cato. plus uigila sp, nec somno dedi tus esto. Nã diutur na qes uiz

Sales tui sint sine dente, ioci sine uilitate,

derisione tua debet esse

risus siue cachinno, uox sine clamore, icel/

transitus strepitu ut nihil agas

sus sine tumultu, qes tibi nõ desidia erit.

¶ Dein schimpff sal sein an all boßheit
Dein lachen an spot/vnd stym an geschrey
Dein gang den saltu mytsam han
Der rue nachlessickeit nit lan.

tijs alimẽta mistrat

¶ Niemaia być foßky ostre
Twoie/ any smiechy prossne
Barzo sie teß nigdy nie smiey
Głosem wielkim wołać mechciey
Twoy chod takieß ma bić cichy
Odpoczynek bez proznosci.

ut socijs memento q;

Cum ab alijs luditur, tu sancti aliquid

negocij feceris

honestiq; tractaueris.

¶ Vnd so die andern ethwo spilen
So thu du der gutter werck vil

¶ Kiedy graia ynßy ludzie
Ty czyn vczynki miłosierne.

homo auctorum fuge

Si continens es adulationes euita, sitq; ti

molestum ac si tuipse capitale

bi tam triste laudari a turpibus : q̃ si lau/

crimen perpetrasses

deris ob turpia.

¶ Vormeidt schmechlung zu aller zeit
So du lieb hast die messickeit
Vnd hut dich vor den bosen leuten

Die dich loben zů allen zeiten
So dich ein bôs mensch loben thut
So is als vil als du hetzt gemort

¶ Pochlebstwem kazdym ty gardzi
Jesli milnyesz miernosci
A złych ludzi sie strzesz zawzdy
Co cię chwala na zas kazdy
Kiedy cię zły złowiek chwaly
Zważ sobie to barzo za licky.

gaude *non places* *homi*
Letior esto quoties displices malis, & ma
num *iuditia* *peruersa*
lorum de te existimationes malas, ueram
esse *reputa*
laudationem scribe.

¶ So du den bôsen missgefelst
So schaw das du frolich stelst
Wen bôse leute dich schenden
Gdenck das dich die gutten loben

¶ Kiedy sie złym niepodobasz
Wesoły sie postawiać masz
Kiedy cię źli ludzie gania
Wiec barz isz cię dobrzy chwalia.

De adula toribus ho ra. epła 17 et Iu. saty. 8.

grauissimum *temperantiæ* *blan*
Difficillimum continentiæ opus est, as
da uerba *palponum* *abijcere* *adu*
sentationes adulatorum repellere, quo
latoru *nostrum* *modica* *recreant*
rū sermones animū uoluptate resoluūt.

¶ Der messickeit hochste tugent ist
Wegtreiben schmechlung mit argem list
Welch so sie des menschen hertz besitzt
Mit wollust sie yn gar ergetzt.

¶ Miernosci nawietszy vczynek iest
Pochlebstwa pedzac od siebie precz
Bo kiedy tá wserce wpadnie
Barzo sie wniey roskoszuye

hominis *adula:* *quo*
Nullius per assentationē amicitiam me
res *amicitiam* *ut alij habeant*
rearis nec ad tuam promerendam, per
uiam *concedas*
hanc aditum pandas. (such

¶ Niemands freūdschafft mit heuchlūg
Gib auch kein mensch nit radt dartzu
Des glaichen saltu auch das than
So dich iemantz hoch wil zihen an.

¶ Nigdy niemasz przes pochlebstwá
Szukać sobie przyiacielstwa
Any tesz ynnym/day drogy
Iz przes te laske by doszly.

nimis præsumptuosus *superbus* *humilians*
Non eris audax, nec arrogans, submittēs

te humiliabis maturitate
te, non projcies grauitate seruata.
¶ Kūne vnd stoltz saltu nicht sein
Demütig aber zů aller tzeit
Jdoch thu das mit solcher weis
Das du die taperckeit nit vorleust.
¶ Nie badz śmiáły ani hardy
Pamiętay byś był pokorny
Wżdy takiem to obyczayem czyń
Byś roſttopnośći nie ſtraćił.
ab amico afligeris tolleranter
Admōeris libēter, & reprēhēderis paciēter.
¶ Las dich deins lasters gern ermanen
Vnd las dich des geduldig straffen.
¶ Day sie pokornie vpominać
Spokornośćią sie day ſkarać.
quod meruisti carpet utilis fuit
Si merito obiurgabit aliqs, scito qa pfuit
innocenter utilis esse
Si immerito, scito quia prodesse uoluit.
¶ So dich iemands hat gestrafft billich
So gedenck er sey dir gewest nützlich
Hat er dich aber vnrecht gescholten
Glaub mir er hat dir frumen wollen.
¶ Jeśli ćię kto ſkarze ſłuſznie
To tobie ieſt pożytecznie
Jeśli by sie ſtało nieſłuſznie

Przymny sie to barzo wdzięcznie.
amara mollia quia nocebūt
Non acerba, sed blanda timebis uerba. Cato. Fisti la dulce q nit uolu crē dū a dpit, au ps.
¶ Du wirst nit forchten scharffe wort
Sunder die süssen/das ist mein radt
¶ Ostrych sie słow nigdy niewaruy
Alie sie złotkich zawsze boy.
tuorum uitator in diligēs
Esto uitiorū fugax ipse, aliorū neq; curio
inuestigator crudelis
sus scrutator, neq; acerbus reprehensor,
inuidia ut uidearis
sed siue reprobatione correptor, ita ut ad
amicum corrigere ex dilectione
admonitionem hilaritate præuenias.
¶ Dein laster fleug zů aller tzeit
Frag nicht was thuen die andern leut
Grausam saltu kein mensch nit schelden
Sunder alweg mit vornunfft schenden.
In güten so du ymands straffen thust
Mit lieb schaw das du tzuuorkumpst
¶ Niedostatki twoie zgardzay
Co drudzy czynią nie pytay
Kiedy karzesz nie badz gorſky
Alie wtym zawżdy miernośc miey
Sprawego sercá vpominay
Weselye sie, przednim ſtawiay.
F ij

delictum dimitte nimium laudes
Errori facile ueniam dato, nec extollas
uituperes
quemquā, neq; deiicias.

¶ Die sündt dem nechsten vorgib zů handt
Dartzu noch lob noch schend niemandt.

¶ Odpuść winę teß każdemu
Nie gań áni chwal káżdego.

uerborũ quæ dicuntur paratus
Dicentium esto tacitus auditor, prom/
sus interroganti benigne
ptus receptor, requirenti facile responde.

¶ Biß auch stilschweigend aller wort
Behalts bey dir was du hast gehort
Vnd fragt vmb etwas iemans dich
Abricht yn schnell vnd seuberlich

¶ Wßelkiey rzeczy maß przemilczeć
Coś słyßał/to przy sobie mieć
Kiedy cię kto będzie spytać
Hnetki mu maß odpowiedz dać

quæ litis excitat des locum dissen
Contendenti facile crede, ne iurgia disser
sionis nutrias
tationis defendas.

¶ So yndert wer ein haderman
Der dich zwitracht nit wolt erlan
Ein zanck mit ym gib du dich nicht
Mit der vornunfft du von ym weich

¶ Luboswarowi zawße wierz
Bo s nim końca nie będzieß mieć
Alie rady moiey słuchay
Zmadrością się od niego day.

homo appetitus tui
Si continens es animi tui motus corpo/
operæ indecentes motus
risq; obserua, ne indecori sint. Nec illos
spernas interest
ideo cōtēnas, q̄a latēt. Nā nihil differt, si
nullus affectus tuos cum oculis mentis tuæ.
nemo uideat, cum tuipse illos uideas.

¶ Der lust leibs vnd seel widerstandt
Auff das du nit felst yn ein schandt
Die lust saltu vorachten auch nicht
Das sie ynwendig ym hertzen ligt
Dan an dem ist nit vil gelegen
Ab sie schon niemands hat gesehen
Warlich an dem genugsam ist
Das du sie nur alleine sichst.

¶ Chciwości twey nie day wolę
Bis nie wpadł w iaką sromotę
Niemaß ie zgardzić dla tego
Iż leży w sercu głęboko
Bo ná tym mało zależy
Kiedy iey ynßy nie widzi

Zaprawde iest na tym dosić
Iześ ty sam mogl przepatrzyć.

ad bona faciendo — instabilis — in bono — in ma
Mobilis esto nō leuis, constans non per/
lo — hominis — quod non habeas
tinax, alicuius nec scientiam habere te,
ut omnes sciant — egre ferras
nec ignotum sit, nec molestum. Omnes
æquales
tibi pares facies.

Mobilis hoc loco dicitur, qui mouetur ad aliqua facienda, causa & ratione exigente.

¶ Bis beweglich/vnd nicht hoffertig
Bestendig vnd nit hartsinnik
Hastu was begriffen aus der kunst
Teyl auch eim andern mitte / aus gunst
Eins saltu nach befleissen dich
Das du allen menschen bist gleich.

¶ Badz rußliwy álie nieliekí
Staly/alie nieupórny
Gdy wnauce co bedzieß vmieć
Towarzyßom maß vdzielić
Kozdy bedzie vpominal
Wobyczayach bys sie wßytkim rownal.

minores — in superbia — spernas
Inferiores superbiendo non contemnas.
bene — cum uiuas
Superiores recte uiuendo non timeas.

Ad Rom. Si non uis timere potestatē, &

¶ Aus hoffart kein mensch nit voracht
Ob er schon ist der geringste geacht
Die oberkeit auch nicht sehr forcht
So du dein leben fürest recht.

bonū est facito, & feres laudē ab illa.

¶ Spychy zadnego człowieka
Nie gardz/to iest moya rada
Panow twoich sie nigdy nieboy
Gdy prawie rzadziß źywot twoy.

in præstandis scientiis — segnis
In reddenda officiositate, neq; negligēs,
corrector — uidearis
neq; exactor appareas.

¶ Bis auch nit faul in dinstbarckeith
Ein harter straffer nicht erschein.

¶ Nie badz lieniwy posłużyć
Ostro nigdy niemaß sedzić.

hominibus — affabilis — adulator
Cūctis esto benignus, nemini blandus,
in amicitia — iustus uel æqualis:
Paucis familiaris, omnibus æquus.

Teren. Nimia familiaritas cōtemptum parit.

¶ Schaw das du allen gütig bist
Niemands heuchle zu aller frist
Mach dich bekandt mit wenigen
Vnd bis recht eint … itzlichen.

¶ Laskawie sie kazdemu vkaz
Pochlebowac zadnemu nie maß
Poznay sie nie zwielmi ludzmi
Kazdemu badz sprawiedliwy.

maturior *cum sedes* *uerbis*
Seuerior esto in iuditio quã in sermone,
faciae *ueneratur* *impro*
uita quam uultu, cultor clementiæ, dete/
bator *esto* *diuulga*
stator seuitiæ bonæ famæ neq; tuæ semi/
tor *famæ*
nator, neq; alienæ inuidus.

¶ Bis ernst ym leben vñ ym gericht
Mher den yn worten vnd angesicht
Bis ein beweiser der barmhertzickeit
Vnd bis gram aller grausamckeit
Außbreit deines nechsten gut gerůcht
Von deinem sag du niemands nicht
Auch las dir das nit schwerlich sein
Wo einer lobt den nechsten dein.

¶ Badz srogi wżywocie y w sadu
Wiecey niß w słowiech y oblitzu
Przy tobie ma byc milosiernosć
Odpedz od siebie okrutnosć
Dobra powiesć maß roßyrzać
Inßym/od twey nic powiedać
Niechać niebedzie to cießko
Gdy chwala twego bliznego.

fabulis uulgarium *uitiis* *dissimulationibus*
Rumoribus, criminibus, suspitionibus

esto *sis*
minimæ credulus uel malignus, sed po/
huic *aspectum* *damna*
tius qui per speciem simplicitati ad nocē/
faciendũ *occasionem maxime contrarius*
dum aliquib. surripuerit, oppositissimus,
sis *lentus* *prestandam* *uelox paratus*
ad iram tardus, ad misericordiã pronus.

¶ New merlein/lesterung vnd argwan
Saltu mit nichte glauben han
Bősen leuten bis wider altzeit
Die dich vnder der einfaltickeit
Betrigen/vnd thun schaden vil
Dein gut gerůcht dir gar abtzyn
Czů zorn schaw bis langsam dericht
Czů erbarmung gar bald geschickt.

¶ Nowinam/potwarzam/nie wierz
Złemu naßzenin teß takieß
Przeciw sie złym ludzium zawżdy
Ktorzy ciebie w swey prostosci
Oßukaia/á tak ßkodza
Dobra powiesc odeymuia
Rychlos sie teß niemaß gniewác
Ku milosierdziu sie zgotowác.

in infortunio *stabilis* *in felicitate* *prouidus*
In aduersis firmus, in p̃speris cautus &

von superbus tector tuarum sunt tectores
hūilis, occultator uirtutū, sicut alij uitioꝶ
¶ In vnglück nit betrübe dich
In glück schaw biß vorsichtiglich
Dein tugend saltu gar vorbergen
Als böse leut die laster vorhelen
¶ W nieſzcześcin pátrz byś był stały
A w ſzcześciu zaſie opátrzny
Przyky tako twoie cnoty
Jako źły ſwe niedoſtatky.
inanis sis spretor facultatum
Vanæ gloriæ conteptor, & bonorū qb:
possessor auarus cū cēsus a tuis subditis re
preditus es, non acerbus exactor. (petis.
¶ Fleuch reichtūb vñ auch eitel ehr
Dein vnderthanen nit beschwer.
¶ Z gardź bogáctwo zbytniey chwały
Poddanym nezyń zieſzkości
hominis insipientiam spernas pauca lo
Nullius imprudētiā despitias, rari sermo
quere dicendum
nis ipse, sed loquentium patiens auditor.
¶ Vorachte keines vnweißheit
Im reden halt die messickeit
Hör mit vleis was ein ander redt
Nach dem wirstu du dich richten stedt
¶ Nie śmiey sie z głubstwá żadnego
y mówienia badź miernego
Co mowia to pilnie ſłuchay
Według tych ſłow żywot ſtawiay
sis maturus crudelis letum
Seuerus nō sæuus, sed hilarē nō aspnas.
¶ Bis ernst/sunder nit gantz grausam
Vnd voracht keinen frölichen man.
¶ Badź ſrogi álie okrutny
A miłuy weſołe ludzy.
sis aptus ad docendum
Sapientiæ cupidus ac docilis, homines
alium
cum docent discunt.
¶ Beger gut leer mit der weißheit
Das ist mein radt zů aller zeit
Vnd wen du iemands lernest was
Czů deinem frumen kumpt dir das.
¶ Vtzc madrości y żaday
A moiey rády poſłuchay
Gdy bedzieſz vczył ynnego
Pożytku bedzieſz miał ſtego.
sćis superbia querenti
Quæ nosti sine arrogantia postulanti im
dices tu ipse tectione in
parties, quæ nescis, sine occultatione ig/
scitiæ opta ut dicantur
norantiæ tibi postula impartire.

¶ So dich der vnwissendt was fragt
So sag ym das an allen spoth
Was du aber den nit selber wist
So frag ein andern/mein radt ist.

¶ Gdy cię spyta nieumiały
Pówiec mu/ieslis iest dobry
Jesli by sam co nie vmiał
Pamiętay byś drugiego spytał.

confundet *homo* *consuetudines*
Non cóturbabit sapiés mores publicos,
subditos *crudelitatis* *ad resipiscentiam*
nec populos in sæuitiæ nouitate côuertet.

¶ Kein weiser man betrüben sal
Die gmeynen sitten vberal
Das volck auch nit mit grausamckeit
Von sünden schrecken alle zeit.

¶ Mądry obyczaya niema ſtargać
Pospolitego/áni przerwáć
Okrutnościa nie ma ludzi
Stráčič/by poniechali grzeszyć.

DE IVSTITIA.

secreta
QVid est iustitia? nisi naturæ tacita
sanctio *subleuamen* *reo*
conuentio in adiutorium multorum ad/
pertu *corr*
inuenta. Et qd est iustitia? nisi nostri ani/
dis *dispositio* *dei* *mutua*
mi constitutio. Sed est diuina lex, & uin/
um *sodalitatis*
culum humanæ societatis.

¶ Nichts anders ist gerechtickeit
Dan ein stilschweigendt einickeit
Damit vil menschen geholffen wirt
Vnd doch keiner zů boden gedrückt
Gerechtickeit tzun aller stundt
Vnsers gemüts ist ertzeigung
Ein gótlich gesetze ist sie tzwar
Vnd ein bandt aller gesellschafft gar.

¶ Sprawiedliwość iest rzecz táka
Iż wielie ludzi spomaga
A w sprawiedliwości takiey
Zadniemu nie czyń ty krzywdy
Sprawiedliwość ná czas każdy
Jest vmysłow doświadczenie
Teszci iest boska vstáwá
A złaczenie człowieczeństwá.

iustitia *uideamus*
In hac non est quod æstimemus quid ex
utile sit *omne quod* *suggesserit*
pediat, expedit tibi quicqd illa dictauerit.

¶ Du salt dir auch nit mher gedencken
Was sich sal zů dem besten lencken
Dan alles wirt dir nütze sein
Was sie dir den wirt geben ein.

¶ Niemaß sie barzo ty starać
Co sie k lepßemu ma stawiać
Bo wßytko iest w użytnośći
Co złowiekowy kto poradzi.

iustitiam imitari ut

Quisquis ergo hanc sectari desideras, de/

creatorem ut patrem uiaßim

um time, prius & ama, et amaberis a deo

Prouerb. 23. In timore domini esto tota die.

¶ Wiltu rechtfertig sein genandt
So schaw das du bist got bekant
Lieb yn vnd forcht yn auch dartzu
So wirt er dich auch lieben nun.

¶ Jesli chceß być sprawiedliwy
Pátrz byś był bogu wiadomy
Maß sie go bać y miłować
Ták on ćiebie chce zachować.

hoc modo in suis

Amabis enim deum si in hoc illum imi/

is preceptis utilis esse homini

taberis, ut uelis omnibus pdesse, & nulli

damnum inferre uocabunt

nocere, & tunc te iustum uirum appella/

te in honore habebunt ut perfectum

bũt oẽs, sequent, uenerabunt & diligent.

¶ Mit der weis wirstu got lieb han
So du ym wirst nachfolgung than
Vnd allen menschen nütze sein
Vnd nit beschedigen den nechsten dein
Also wirstu altzeit genandt
Vor aller welt ein frumer man
All menschen werden dir nach gan
Dich vorhalten/vnd sehr lieb han.

¶ Ták bedzieß boga miłował
A iego wßem násládował
A byś każdemu vgodził
Nikomu nic nie zaßkodził
Bedzieß tak maż sprawiedliwy
Wezwan/odewßytkich ludzy
Beda cie teß naśládować
W ßyseczy czćić y teß miłować.

homo tuipse

Iustus enim ut sis, non solũ non nocebis,

damnum facientes uetabis aliis

sed etiã nocentes prohibebis, nam nil no

cui carentia boni

cere nõ est iustitia, sed abstinẽtia alieni ẽ.

¶ So du wilt gantz rechtfertig sein
So were das bös dem nechsten dein
Glaub mir das kein gerechtickeit ist

Wo du schon niemands beschedigen bist
Sunder den nechsten wol bewarn
Das ym kein schadt nit widerfarn.

¶ Sprawiedliwy iesli chceß bič
Nie tylko ty sam maß ßkodzič
Alie y drugie odwodzič
By nikomu niemogli ßkodzič

documentis *cesses* *donec*
Ab his ergo incipe, ut non auferas, ut ad
uenias *aliena* *reddas*
maiora pucharis, & alijs ablata, restiuas

¶ Mit der leer saltu heben an
Vnd nymmer mher nit abelan
Du salt auch nicht dar wider streben
Gestolen ding widerzugeben.

¶ Ná tey nauce maß poczynač
Od tey nigdy nie przestawač
Aby nikomu nic nie brał
Alie o wßem wziete wracał.

depredatores *ut bonis* *puni*
Raptores ipsos ne alijs timendi sint ca/
as *coërce*
stiga & cohibe.

¶ Die rauber straff vñ darzů zwing
Das ander leut ym fride sindt

¶ Karz zboyce/á onych teß drecz
By był wpokoyu kàzdy kes.

nullo sermone *dubio* *disceptationem*
Ex nulla uocis ambiguitate controuersi/
facies *honestatem* *inspicies*
am nectes, sed animi qualitatē speculare,
nulla tibi sit differentia *af:* *neges*
nihil tibi intersit an firmes, an uites.

Prouer. 18. Labia stulti immiscent se rixis, & os eius iurgia prouocat.

¶ Schaw das du yo zukeiner zeit
Mit iemands anhelst einen streit
Vnd vmb ein vngewisses ding
Dein gut gerücht so wegst gering
Sunder schaw altzeit mit hohem vleis
Das du der sitten hast den preis
Dan es an dem gantz wenig ist
Wen do yo ader nein do sprichst

¶ Patrzay by zadnego zasu
Nie poczynał gdzie hałasu
Swóie sławe o nedzna rzecz
Stracił by też/y swoie rzecz
Alie badz dobrze opatrzny
Byś miał wsobie dobre cnoty
Bo wielka rzecz nie iest gdy przyß
Czego/vmyslem potwierdziß.

catholica *professione* *sacra* *in quocunq; loco*
De fide & religione scias agi ubicunq; de
fit sermo
ueritate tractatur.

¶ Vom glaub vnd der beschölickeit
Helt man da selbst zů aller zeit
Wo man die warheit reden thut
Vnd die seltige nympt vor gut.

¶ O wierze y nábożnosci
Trzymaia tam ná nas każdy
Gdzie prawde zawße powiedaia
A one zá dobrie przymia.

in periurio — in auxilium — deus
Nam si iureiurando deus inuocetur, &
homini — in hoc — transi-
non inuocanti testis est, tamen non tran/
lies ueritatem — transcendas — statutum
sies, ne iustitiæ transiges legem.

¶ In falschem eidt angerüffet wirt
Goth offt/vnd doch kein nit erhört
So saltu dich mit nichts lan bewegen
So er nit wil falsch zeugnis geben
Bein der warheit salt bleiben stan
Von der gerechtickeit nit abelan.

¶ Gdy pan bog czesto bywa minion
Od krzywo przysiesce wzywam
Niemaß ty wiele oto dbáć
Jesli mu niechce falßa znać

compelleris — loqui mendatium
Quod si aliquãdo coerceris uti mẽdatio,

:talis — ueritatis cõseruatiõem
utere non ad falsi, sed ad ueri custodiã.

¶ Wirt dich iemands zů lügen treiben
So saltu sein also bescheiden
Das du nit thust aus betriglickeit
Sunder zů bewarung der warheit.

¶ Jeslis by był przypedzon gdzię
Ku świaceniu falßiwey łze
Bys nieczynił z żadnem zdrady
Alie ku obronie prawdy.

eueneris — propter utilitatẽ proximi — men-
Etsi contigerit fidelitatem mendatio re/
tiri — mendaciũ nõ erit uanũ — adhuc — apud bo-
dimi, non mentieris: sed potius excusabe
nos — cum mẽtiris p proximi tui cõmodũ.
ris, quia ibi honesta causa est.

¶ Vnd so sichs möcht also begeben
Das du mussest ein lügen sagen
Von wegen deins nutzs vnd nechsten
So bistu schon frey ym hertzen
In arg hastu das nicht gethan
Die sach wolstu zum besten han.

¶ Gdy by sie to mogło przydać
Aby łeß musiał powiedać
Dla pożytku brata twego
Jużes iest serca wolnego.
Bos to czynił nie wola zła

Chcac te rzetz obrocic wlepsza.

homo manifestat quæ debent taceri
Iustus secreta non prodit, tacenda enim
quæ debent dici
tacet, loquenda loquitur.

¶ Beim gerechten man zu aller zeit
Ein heimlich ding vorschwigen bleibt
Heimlich ding er vorschweigen kan
Vnd sagt was sich zimpt zu offenbarn.

¶ V sprawiedliwego meza
Jest rzetz tayemna zakryta
Vmizy vmie tayemne kryc
A obiawia co ma yawic

iusto manifesta tuta animi sui homines
Illi aperta & secura tranqllitas, ut dū alij
superantur uitijs iusto homini
uincant a malis, uincantur ab illo mala.

¶ Der beste frid ist ym beschert
Des ymmer mher mag sein auff erdt
Wen ander von anfechtung werden
Gantz vnd gar zu boden getretten
So kan der gerechte nur allein
Sich von bösen anfechtung freyen.

¶ Bedzie pokoy miał ná liepszy
Ktory natym swiecie iest cichy
Kiedy drudzy od pokusy
Beda ná dno podebtany

Jedno czlowiek sprawiedliwy
Jest wolny od wszey pokusy

de iustitia precepta seruare diligens fueris
Hæc ergo si studere curaueris, lætus &
sine timore mortem tuam uidens
intrepidus tui finem expectes, prospiciēs
huius mundi lætus turbulenta
hæc tristia hilaris, & tumultuosa qetus,
foras tutus usq; ad mortem tuam
strennuus ac sæcurus permanebis.

¶ Wirstu dis als begriffen sein
Frölich wirstu das leben dein
Vorenden/vnd die trauricheit
Wirstu wenden zur frölicheit
Die vngestümicheit saltu
Erwarten mit der besten rue
So wirstu bleiben sicherlich
Tapffer vnd dartzu ritterlich

¶ Jesli ty tak zawzdy zywiesz
Bedac smucien wesoł bedziesz
A ten to smutek wieliki
Ku weseliu sie przemieni
Náwálnosci sercá twego
Szukam pokoia dobrego
Tedy zostánieß przespietzny
Rostropny y teß rycerski.

DE MENSVRA ET MO/ deratione prudentiæ.

formationibus
HIs ergo institutionibus obseruatis,
cardinalium genera consumatum
quatuor uirtutum speties perfectum te
in tuis operibus modum
facient uirum, si mensuram rectitudinis
uirtutum pari custodieris
earum, æquo uiuendi fine seruaueris. Nã
ipsa lemites transibat astu-
si prudentia terminos suos excedat, cal/
ta timorosa faties opera.
lida & pauida commiseris.

¶ Wirſtu meſſig diſe tugendt han
So wirſtu ſein ein tapffer man
Dan ſo weißheit tzu aller friſt
Die rechte mas vberteten iſt
So wirſtu thun vil mancher ding
Welch aus forcht vnd liſtickeit ſindt.

¶ Bedzießli miernie madroſć mieć
Bedacie roſtropnym mienić
Jeſli madroſć wyſtepuye
Prawa miare/ieſt barzo zlie
Bo vczyniß rzeczy chytze

Wielkie/y boiázne.
inquisitor rerum per: omnia
Inueſtigator latentium, & ſcrutator qua/
umfere uitiorum dica-
liumcumq; noxarum oſtenderis, nota/
ris hypocrita curiosus alienarũ rerum
beris timidus, ſpetioſus, attentus.

¶ Heimlicher dind wirſtu genandt
Erforſcher/vnd recht wol bekandt
Wie dan ein meiſter aller tück
Vnd forchtſam ſein gleich wie ein mück.

¶ Tayemnich ſie rzeczy badaß
A ſromotnych ſie nie wſtydaß
Jeſteś doktor wßytkich zloſci
Bedzieß pilien cudzych rzeczy.

inuestigans mali
Semper aliquid quærens, ſemper aliquid
formidans in re certa.
timens, ſemper aliquid dubitans.

¶ Forchten wirſtu dich allezeit
Beklagen auch dein hertze leidt
Czweifeln auch yn dem hertze dein
Das wirt dir ſein die gröſte pein.

¶ Bedzie ſie badz ná kazdy czaś
Boleſć ſerdeczna oſkárzać
Bedzie watpilo twe ſerce
Nigdy nie vſtanieß wmiece.

Allusio eſt ad illud uulgare dictũ Qualis q[ui]ſq; eſt tale iudicat eſſe et aliũ. Ita ſi excæſſeris prudentiã tũc iudicabis alios eſſe tales quales tu es.

artifitioſißimas
Et ſubtiliſſimas ſuſpitiones tuas ad ani/
mi tui repræhenſionem alicuius impin/
palam *quod ſis*
gens, monſtraberis digito aſtutia plenus
ueterator *ueritatis* *hoſtis infenſus* *ex*
uerſ. pellis, & ſimplicitatis inimicus, con/
cogitator *noxarum* *ultimo* *ex*
templatorq; culparum, & poſtremo uno
ore omnium *diceris* *hominibus* *eſſe.*
nomine uocaberis a cunctis malus hó.

¶ Vnd alle böß argwenickeit
Deins hertzen/iſt auff dich bereit
Mit fingern wirt man auff dich weiſen
Das du kanſt alle liſt erdencken
Vorſchlagen vnd ein groſſer feindt
Der einfeldickeit wirſtu ſein
Ein betrachter auch aller ſündt
Wirſtu genandt dartzu geſchwindt
Vnd alle leut dich halden werden
Vor den ergſten menſch auff erden.

¶ A wſzelkie złe domninanie
Bedzie náćie połozone
Bedzieſz vkazowan palcy
Iżeś nápełnion chytrośći
Y bedzieſz zwan teſz przewrotny
Wielki nieprzyiaćioł proſtośćy
Złym zwan bedzieſz każdym czaſem
Od wſzytkich ludzi ſkładaczem
Teſz mian bedzieſz nátym świećie
Ná gorſzy człowiek we cnoćie

prædictos *defectus* *immode*
In has ergo maculas prudẽtia immenſu
rata *trahet* *iuſtitia*
rata perducet, quicunq; in illa mediocri
modo *perman[et]* *hebes agreſte*
lance perm[an]tit, nec obtuſum in ſe aliquid
contineat *aſtutum.*
habeat, nec uerſutum.

¶ In diſe laſter alle ſandt
Die ich dir ietzundt hab genant
Wirſtu fallen/ſo du nicht recht
Mit mas die weißheit helteſt ſchlecht.

¶ Wpádnieſz wte wſzytki niedoſtatki
Ktorem ći wipiſał wyſzey
Ieſli ty nie bedzieſz trzymał
Mądrośći/iakom ćie náuczał.

DE MODERANDA FOR/ titudine.

I

haec uirtus *mea*
MAgnanimitas autem si se extra mo
diocritatem *se eleuet* *minabū*
dum suum extollat, faciet uirum mina/
dum *superbum* *turbatum*
cem, inflatum, turbidum, inquietum, &
superbiam *uerborum*
in quascunq; excellentias dictorum, acto
posthabita *omni* *promptum.*
rum, neglecta honestate festinum.

¶ Der nicht starckmütickeit recht braucht
Der ist ein man gleich wie eyn schlauch
Drawet vil/ hoffertig ist dartzü
Betrübet vnd hat keine rue
Was er redt vnd auch getan hat
Wirt er sich rümen früe vnd spat
Kein schandt wirt er nit sehen an
Sein ding ist alweg recht getan.

¶ Wielmożnośći kto nie wześnie
Pożywa iey teß niemiernie
Ten ieſt grozny ktemu pyßny
Smutny takießniespokoyny
Co on mowil y co zynil
Stego sie on bedzie chelpil
Zadney sromoty nie patrza
Co zyni dobrze sie mu zda.

temporibus *se ostendens superbum*
Qui momentis omnibus superciliis sur/
irrationalis *in malum prouocat*
rigens ut bestia, nam quieta excitat, ali/
peratit *abigit.*
um ferit, alium fugat.

¶ Dartzu ist er zü aller zeit
Ein vorspother der andern leut
Dan was vor styl gewesen ist
Das mus er für zu aller frist
Jetzund so hat er ein geschlagen
Den andern wil er bald voriagen.

¶ Dla tego on na zas każdy
Nasmiewa sie ze wßech ludzi
Co pirwey bylo táyemnie
To on wßystko zyni iáwnie
Teras iuß vbil iednego
A chce teß wygnáć drugiego.

talis homo *inuasor*
Sed quis audax sit impugnator, tū mul/
ardua supra suas uires *pati*
ta extra se ualentia ferre non poterit. Sed
abominabilem *peruenit mortem* *famosam*
aut miserum appetit finem, aut erumno/
recordationem *post se*
sam sui memoriam derelinquit.

Surrigere supaliū ē esse fastuo su ut Er[illegible] as. in ch[illegible]. 1. cen. 8. [illegible] 49 Supa[illegible] lia enim bomis [illegible] iudicia ut Pli[illegible] cap. 37 [illegible] stam[illegible]

J ij

¶ Wie wol er ein thumbkün man ist
So kan er doch zu keiner frist
Ein solche künheit treiben lang
Er mus warlich leiden gedrang
Aber mus ein böses ende han
Vnd schande/laster/nach ym han.

¶ Acz on walecznick iest śmiały
Wzdy niemoże w każdy czasy
Trwać długo wtey to śmiałości
Musi ćirpieć gwałtownośći
On musi żywot swoy zlie wieść
Sromuts/hainbs/po sobie mieć.

rectus modus huius uirtutis
Mensura ergo magnanimitatis est, nec
nimium presumptuosum
timidum esse hominem, nec audacem.

¶ Wer yn grosmüticheit wil sein
Gieb sich mit solcher weise drein
Das er darnach zu keinen stunden
Forchtsam noch kün werd erfunden.

¶ Ktory chce zwielmożnością żyć
On sie tako wniey ma rzedzić
By był nie ná każdy czasy
Smiały áni boyaśliwy.

DE MODO TEMPE-RANTIAE.

hæc uirtus limitibus
Continentia deinde his terminis te
coërceat tenax in dando dolose
astringat, caue ne parcus sit, ne suspitiose
egenti claudas dandis rebus
& timide manū cōtrahas. Ne in minimis
respectum habeas tenax
speculū ponas. Nam talis & tam circū-
leuis iudicabitur amicitia.
cisa uilis putabitur integritas.

¶ Die messickeit dich zwingen sal
Mit disen grentzen vberal
Du salt karck sein zů keiner zeit
Niemands forchtsam dein hand entzeug
Sich auch nit wenig geldes an
Wor aus du magst ein ehre han
Dan wo solch grosse karckheit ist
Freundtschafft zu aller zeit gebrist.

¶ Miernośc cie ma zawżdy drzyć
Aż iey gránic niemaß stepić
Nie zboyáśnia odym renky
Bywáiac zawße ták skapy
Niedbay o troche pieniedzy
Gdy nábedzieß potrzesnoczy
Bo tám gdzie iest wielka skapość
Nie bywa tám żadna skłonność.

J ist

huius uirtutis recta regule
Hac ergo mediocritatis linea continen/
custodies sis subditus
tiam obseruabis, ut nec uoluptati dedi/
tus inutilis dispensator in oībus rebus modū excellēs
tus, pdigus & luxuriosus appareas, nec
paratate auarus ignotus
auara tenacitate sordidus, aut obscurus
fias.
existas.

¶ Lieb han wirstu die messickeit
Wo du nit lebst yn wolbreticketh
Bis nit mild/nit vberlüssig
Nicht altzu karck/nicht vnflettig.

¶ Bedzieß milował miernośći
Jeśli nie badzieß rośkoßny
Niebadz ßtzodry/áni zbythny
Nie plugawy/áni śkapy.

QVALITER SIT MO/ deranda iustitia.

Hoc loco fortassis rectius et legeretur

I hæc uictus ultimo
IVstitia postremo eo mediocritatis tibi
modo oportet regi impulsu cōtinue ueniēs ex primo affectu
itiere regēda est, ut nec ductu iugiter leui,

ex secūdo affectu s. ut nō sit comes,
imotā sp anī rationem negligētia subseqt

sup, tamē alior um esto iudicium.

¶ Also wirstu dein leben zirn
Wirstu mit mas gerechtickeit regirn
Auff das nit kumpt zu aller stund
Deins leichten hertzens vorachtung

¶ Ták ty swoy żywot okraśiß
Gdy bedzieß spráwiedliwy żyć
Byś niebył sercá liekiego
Mnimam/od tzłowieká wßego.

malos diligentiam habes facultatem
Corrigendi curam geras, sed neq licentiā
tibi complacentibus presumptuose
peccandi aut alludētibus pterue pmittas

¶ Zů straffen sorge tag vnd nacht
Zů sündigen so gib kein macht
Nicht gib es zů auch yn dem spil
Wo man vnlust treibt altzu vil.

¶ Karz złośći wednie y teß wnoczy
Niedopußtzay grzechom mocy
Drugdy nie dopußtzay wygrze
Gdyß tám stroiá zbytki wielkie.

uiassim crudelitate seueritate
Neq rursum nimia rigiditate & asperita/
y indulgentiæ fauori in se habens
te, nihil ueniæ aut benignitati reseruans,

hominibus cunctis *inexorabilis.*
humanæ ſocietati durus appareas.

¶ Herwiderumb ſaltu gedencken
Das du dich leſt zutzeyten lencken
Bis nicht zuſcharff yn keiner tzeit
Gleich wie du hetzt kein gütickeit.

¶ Záſie teſz to maſz pámietáć
Aby ſie dał drugdy błágać
Niebadz táko zawſze zrogy
Ják by niemiał łáſkáwoſcy.

modus obſeruandæ *hōs*
Ita ergo iuſtitiæ regula tenenda eſt, ut re/
nor *inſtitutionis* *incu*
uerentia diſciplinæ eius, neq; nimia ne/
riæ *familiaritate* *ſpreta* *pereat*
gligentiæ cōmunitate deſpecta uileſcat,
crudelitate *exaſperata* *fauorem*
neq; ſeueriori atrocitate durata, gratiam
perdat.
humanæ amabilitatis amittat.

¶ Gerecht wirſtu werden genandt
So du mir volgeſt altzuhandt
Halt alle tzeit die rechte mas
Wen du iemands mit rechte ſtrafſt
Das du ſeiſt mitſam vnd nicht tzu ſtreng
Auch nit zugütig/das wol bedenck.

Auff das du nicht dein namen vorleuſt
Dich iglicher ein wütrich heis.

¶ Bedzieſz wzywan ſprawiedliwym
Jeſli mnie bedzieſz poſłuſznym
Maſz zawżdy chowáć miernoſci
Gdy ty karzeſz prawem złoſcy
Pámietam byś nie był ſrogy
Ani teſz barzo łáſkawy
Byś ták ſwey ſławy nie ſtrácił
A okrutnikiem zwan niebył.

CONCLVSIO PRAEMIS/ SORVM.

homo *commodum*
SI quis ergo uitam ſuam ad utilitatem
præparet *hominum* *dea*
non tantum pariat: ſed multorum in/
commodare *optat*
culpabiliter componere deſyderat, hanc
prius *regulam* *iuxta*
prædictarum uirtutum formulam pro
exigentiam
qualitatibus temporum: locorum: per/
rationum *modo*
ſonarum atq; cauſarum ſequatur, eo

inhærens
mediocritatis insistens, quo per abrupta
ab altera parte inconsiderata consilia cadentē e preapiti
altrinsecus præcipitia, aut ruentem cor/
consilio fugiat stultiaam
poris sui deuitet insaniam, aut efficien/
emendet pusillanimitatem.
tem puniat ignauiam.

¶ So iemands wol sein leben recht
Apsteln/noch goth vnd leben schlecht
Der les das buchlein gantz mit vleis
So wirt er wissen wie mancher weis
Sal sein leben stellen an
Regirn nach zeit vnd der person
Also wirt er gelobet werden
Von menschen hie auff diser erden
Von got wirt der haben das lon
Wen er ym gibt die ewige kron.

¶ Jesli by ktory tak chciał żyć
Y według bogá sie rzedzić
Czytay spilnoscia ty kxiaski
Naydziesz wnich rosmaite náuki
Jáko sie masz rzedzić zawżdy
Według czásu/mieyscá/spráwy
Ták on bedzie chwalon zawżdy
Ná swiecie/od wszytkich ludzi

Od bogá wiesznie záplátu
Gdy mu da wiezna korune:

A M E N.

Excussum Cracouiæ per Mathiam
Scharffenberger, Ductu & Impē/
sa Prouidi Viri Marci Schar/
fenberger Ciuis & Bibliopo/
læ Cracouieñ. Anno
M. D. XXXII.
Mense Iunij.